

TURİZMİN SOSYAL YAPI ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ...

Turizmle ilgili sosyal yapı araştırmalarında metodoloji denemesi

Turizm yalnızca ekonomik bir faaliyet değildir. Sosyal bir olgu olan turizm faaliyetini, sosyal yapıdaki tek bir boyuta, yani ekonomiye indirgediğimiz takdirde, hem özelde hem genelde, hem nicelik olarak, hem nitelik olarak işin içinden çıkamayacağımız derecede yanlışlıklar yaparız.

**YRD.DOÇ.DR.
MEHMET ÖZDEMİR**

I - SOSYAL YAPI

Auguste Comte'tan günümüze kadar toplumsal değişmeye paralel olarak sosyoloji teorilerinde de sosyal yapıya bakışta bazı farklılıklar göze çarpar.

Sosyolojinin kuruluş yıllarında toplum, biyoloji'deki gelişmelerin etkisinde kalınarak, bir organizma gibi görülmüştür. Özellikle Comte ve Spencer bu yaklaşımın önde gelen temsilcileridir. Daha sonra Durkheim'in ilk çalışmalarında organizma terminolojisinin yoğun etkisi görülür. Fonksiyonalist ekolün en önemli temsilcilerinden

olan Durkheim ile sosyal yapının özellikleri üzerinde sosyolojik yönden durulmaya başlanmış, sosyal yapıda ortaya çıkan problemlerin sosyolojik analizi yapılmaya başlanmıştır.Çatışmacı ekolde çatışma, sosyal davranışçı ekolde ise etkileşim temelde üzerinde durulan hususlar olmuştur.

Klasik ekollerin sosyal yapı incelemelerinde metodolojileri, kavramlar, temelde üzerinde durulan konular arasındaki farklılık, sık sık vurgulanmıştır. Çağdaş yapısal-fonksiyonist, çatışmacı ve sosyal etkileşimci ekollerde ise bu farklılık daha sınırlı olmaya başlamıştır.

Bu üç ekolün sosyal yapıyı incelerken kullandıkları metod, kavramlar farklı görünmekle birlikte, temelden aynı noktadan hareketle aynı sosyal problemler incelenmekte ve ulaşılan sonuç bir diğerine çok benzemektedir. Günümüzde Durkheim ile Marksist teoriler arasındaki ortak yanları vurgulayan çalışmalar göze çarpmaktadır. Mesela Marksçı, Durkheimci ve Weberci gibi üç temel yaklaşım yabancılaşmanın tabakalaşma sistemlerinde kalıtımsal olmadığını ve eşitsizliğin devamlı olarak mevcut olduğunu varsaymışlardır. Gene çağdaş çatışmacıların çatışma kavramlarına daha fazla önem veriyor gibi görünmelerine rağmen, çağdaş çatışmacı ekol

teorisyenleri de toplumda geçici bir dengeyin mevcudiyetinden söz ederler.

Nirun'a (1976:93) göre, cemiyet tıpkı bir örgü, bir ağ gibidir ki, bu ağın içinde insanlar bir arada yaşarlar. İnsanlar, aynı yerde, aynı zamanda sosyal faaliyetlerini sürdürürken bir bütünlük erzedirler.

Sosyal hayat alanında, irili ufaklı binlerce bütünlüklerden her biri sosyal yapıyı yansıtır. Sonra tekrar hepsi birlikte cemiyet denilen en büyük sosyal yapıyı meydana getirirler.

II - SOSYAL YAPI İNCELEMELERİNDE ANALİZ KONUSU OLABİLECEK HUSUSLAR

Nihat Nirun'a göre (1969), sosyologlar tarafından sosyal hayat alanı, sosyal yapının somut kısmı olarak tanımlanmaktadır (Nirun 1969:28). Sosyal hayat alanı, sosyal hayatın cereyan ettiği alandır. Toplum ve mahiyeti bu alanda somut olarak belirlenmektedir. Başka bir deyimle, toplum fiili olarak sosyal hayat alanı içinde toplumsal mahiyet kazanmaktadır (Nirun 1969:28).

Bütün insanların hayatlarının belirli bir sosyal yönü vardır. sosyal hayatın somut elemanları olan fertler, sosyal hayat alanı içinde yer almaktadır. Bir yerde toplumlaşmadan bahsedildiği zaman, sosyal hayat alanına katılmış bulunan insanlardan ve bu alan içinde görülebilen sosyal ilişkilerden bahs olunmaktadır. Sosyal hayat alanı içindeki kişiler ve bu kişilerin karışıklı ilişkileri kastedilmektedir.

İnsanın sosyal hayatı, sosyal alanı sa-

STUDY OF METHODOLOGY IN SOCIAL STRUCTURE RESEARCHES ON TOURISM

This article dwells upon the methodology that should be followed in order to measure effects of the tourism on the social structure. In this paper, first of all it is explained that what should be understood from the social structure. Then it is emphasized that this type studies should pay attention the socio-economical evaluation, socio-economical structure, social formation of city and analyses of political structure.

Mehmet Özdemir, Assistant Professor, Hacettepe University Department of Sociology, Beytepe, Ankara, Turkey.

yesinde diğer hayat alanlarındaki tezahürlerinden ayrılabilir. İnsanlararası sosyal ilişkilerin somut yönleri sosyal hayat alanında görülmektedir.

Yaklaşımlar, uzaklaşmalar, gruplaşmalar ve dağılımlar sosyal hayat alanı içerisinde meydana gelmektedir. Sosyal mesafeler ancak hayat alanı içinde gözlem yeteğini kazanabilmektedir. Bu alan içinde sosyal ilişkileri gözlemek, mesafeleri görebilmek ve sosyal kontrolü sağlayabilmek mümkün olmaktadır.

İnsanlararası sosyal ilişkilerin nasıl meydana geldiklerini, nasıl cereyan ettiklerini sosyal hayat alanı içinde gözleyebiliyoruz. Kısaca, sosyal hayat alanı hayatın canlı ve somut bir sahnesidir; diyoruz. (Nirun 1969: 29).

Sosyal hayat alanı içerisinde, sosyal ilişkiler ve şekilleri, çeşitli sosyal ilişkilerden doğan topluluk şekilleri ve bunlara ait sosyal nitelikteki olgular mevcuttur.

"Sosyal Olgu" konusunda ünlü Fransız Sosyologu Emile Durkheim (1858-1917) önemle durmuştur. Durkheim'in "Sosyal Olgu" (Social fact, sosyal vakia)'nın ne olduğunu titizlikle araştırdığını görüyoruz (Tütengil 1964: 40-41).

Durkheim; hukuk ve örflerde yeri olan görevler, dini hayatın doğmaları ve adaleti, yazı, para, ticaret sistemi gibi örnekleri hatırlattıktan sonra şu sonuca varır: "İşte bütün bunlar ferdi suçların dışında mevcut olmaktan ibaret, dikkate değer bir hususiyeti arzeden düşünme, hareket etme ve hissetme tarzlarıdır. Bu hareket, tavır ve düşünme tipleri yalnız ferdin dışında kalmayıp, aynı zamanda öyle bir otorite ve zor kudretine maliktirler ki; kendilerini, fert istese de istemese de kabule mecburdur (Tütengil 1964: 4).

Böylece sosyal olgu; ferdin dışında bulunan ve kendini ferde yükleyecek mahiyette bir tazyik kudretine malik olan, hareket etme, düşünme ve hissetme tarzlarından meydana gelen bir sistem olarak nitelendirilebilir.

Ancak ferdin kişilik özellikleri de dikkate alındığı zaman bu tazyikin niteliğinden ve derecesinden fertten ferde deği-

Turizmin etkileri değerlendirilirken gelir etkisi ve döviz kazandırıcı özellikleri gibi, maddi ve ekonomik sonuçları değil fakat sosyal ve kültürel yansımaları gibi ekonomik olmayan ancak ekonomik faaliyete ve dolayısıyla rasyonel çıkara yüzde yüz etki eden konuların ele alınması da büyük önem arzeder.

şiklik gösterebileceği düşünülebilir. Bu takdirde konunun içerisinde "fert" de bir değişken olarak girmektedir.

Esasen "fert - grup (toplum) - kültür" üçlüsü sosyal yapıyı şekillendirirler (Nirun 1969 : 53).

"Kültür" bir "sosyal yapı" muhtevasıdır. Sosyologlarca kabul edilen görüş açılarından bakılırsa kültür, insanların topluca yaşamalarının bir sonucu olarak, sosyal hayat alanlarıyla birlikte tabii çevre şartlarına uyma olayları olarak tanımlanabilir.

Diğer taraftan kültür; davranışlar, inançlar ve diğer değer hükümleri ile birlikte beliren adetler, örfler ve normlar, müesseseler muhtevası olarak sözü edilebilir (Nirun 1969: 53).

Bütün bu görüşlerin ışığı altında bir "Sosyal Yapı İncelemesi"ne nasıl yaklaşabiliriz?

Bizce basitten karmaşığa doğru şöyle bir yol takip etmek mümkün olabilir:

- 1 - Nüfus özellikleri
- 2 - İşgücünün Faaliyetlere dağılımı
- 3 - Yerleşim yeri sosyal özellikleri
- 4 - Yerleşim yeri sosyal donatımı
- 5 - Siyasal durum
- 6 - Kültürel durum
- 7 - Tabii çevre şartları.

III - SOSYD - EKONOMİK DEĞERLENDİRME (Sosyal Yapı Analizi)

A) DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1 - Kentsel ve Kırsal Nüfus Dengesi

- i. Kent ve kır nüfusları
- ii. Kır nüfusunun dağılımı
- iii. Kent nüfusunun dağılımı (Mahallelere ve bölgelere göre)
- iv. Kent nüfusunun kalitatif ve kantitatif dağılımı. (Esas eski yerleşim bölgesi,

yeni kurulan bölgeler, sosya-ekonomik yapısı yüksek ve düşük seviyeli bölgeler, gecekondu, v.s.)

v. Aynı bölgedeki nüfus hareketliliği (Kırlardan kente akış).

2 - İç ve Dış Göçler

- i. Kente kendi kırsal yöresinden yapılan göçler (şehirleşme)
- ii. Kente diğer kentlerden ve bölgelerden yapılan göçler
- iii. Kente yapılan iç göçlerin nedenleri (iş bulma, daha iyi yaşama, tahsil, v.s.)
- iv. Kentten dışarıya, diğer kentlere veya bölgelere yapılan göçler
- v. Kentten dışarıya yapılan göçlerin nedenleri
- vi. İç ve dış göçlerdeki yaş ve eğitim seviyesi.

3 - Nüfus Yapısı

- i. Nüfusun cinsiyetlere göre dağılımı
- ii. Nüfusun eğitim seviyesine göre ayrımı
- iii. Cinsiyetlerin eğitim seviyesine göre ayrımı
- iv. Çalışan nüfusun mesleklerle göre ayrımı
- v. Çalışan nüfusun cinsiyetlere göre ayrımı
- vi. Çalışan nüfusun gelir seviyesine göre ayrımı
- vii. Nüfustaki artış ve eksilişin yıllara göre durumu
- viii. Ortalama aile kurma yaşının erkeklerle göre durumu
- ix. Ortalama aile kurma yaşının kadınlara göre durumu
- x. Aile büyüklüğü: Ailelerin ortalama çocuk sayısı
- xi. Doğum ve ölüm oranları (Ortalama ölüm yaşı, ölüm yaşındaki değişikliklerin tesbiti).

4 - Yaş Grupları

i. Yaş grupları piramidi:

0 - 6 Yaş	Çocukluk Yaşı	Genç nüfus
7 - 13 Yaş	"	"
13 - 25 Yaş	Öğrenim ve beceri	"
25 - 30 Yaş	Kazanma yaşı	"
30 - 60 Yaş	Olgunluk dönemi	Orta Yaşlılık
60 ve sonrası	Yaşlılık	Yaşlı Nüfus

- Oyun çağı çocukluk dönemi,
- Anaokulu ve ilkokul çocukluk dönemi,
- Ortaokul ve lise ergenlik dönemi,
- Sanayi ve tarım işçisi üreticilik, beceri kazanma
- Orta yaş: üretkenlik ve aile geçindirme dönemi.
- Yaşlılık ve emeklilik dönemi.

ii. Yaş gruplarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ihtiyaçlar:

- Çocuk bahçeleri
- Kreş ve anaokulları
- İlkokul
- Ortaokul
- Kütüphane
- Spor salonları ve boş alanlar
- Parklar
- Mesken bölgeleri
- Fabrikalar (sanayi bölgeleri)
- Ticaret ve iş merkezleri (slam)
- Alışveriş merkezleri, hal ve pazar yerleri
- Güçsüzler yurdu
- Cami, ibadet yerleri; Kuran Kursu, v.b..

5 - Bölgedeki Lokal Farklılar

- Kentin gelişen ve gerileyen yöreleri
 - Gelişen ve gerileyen yörelerdeki sosyal ihtiyaçların durumu
- Bakkal
 - Kasap
 - Süpermarket
 - Kahvehane
 - Gazino
 - Pastahane

Turizmin; bireysel davranışlar, aile ilişkileri, grup temasları, toplu yaşam tarzları, ahlaki tutumlar, diğer sistemleri, statü rol ve normlar, yaratıcı güçler, yatay ve dikey hareketlilik halleri, örf ve adetler, geleneksel ritüeller, toplum örgütlenmesindeki değişiklikler... gibi tesirleri, sosyal ve kültürel etkileri yoluyla olmaktadır.

- Meyhane
- Karakol
- Hastahane
- PTT
- Yol, su, kanalizasyon v.s.

B) ŞEHİR SOSYAL YAPISI (Şehrin Toplumsal Ekolojisi)

1 - Kentin tarihsel gelişimi.

Şehrin tarihçesi, tarih içerisindeki konumu, özellik ve işlevleri.

2 - Kentin tarihsel birikimi göz önüne alınarak bölgelere ayrılması (Esas yerleşim bölgeleri, tarıma ve diğer sektörlerle ayrılan bölgeler, zamanla gelişen bölgeler.)

3 - Kentte tarihi değerli olan yapılar, bölgeler.

4 - Kentin turistik önemi.

(Ören yerleri, regreasyon alanları, hamamlar, plajlar, kaplıcalar, kaleler, surlar, v.b.)

6 - Kentin kapalı veya açık toplum özellikleri.

(Çeşitli nedenlerle kent dışına çıkantlar, gelenler.)

7 - Kentteki bireysel ve toplumsal ilişkiler sonucu oluşan gruplaşmalar ve tabakalaşmalar.

- Oyun, eğlence, spor grupları
- Siyasi gruplar
- Sosyal gruplar
- Dini ve ideolojik gruplar
- Sosyal tabakalar
- Sosyal sınıflar

8 - Kentteki Sosyal Hareketlilik

- Dikey hareketlilik: Tabaka ve sınıf değiştirme
- Yatay hareketlilik: Zümre, grup, semtini değiştirme

9 - Meslek Gruplarının Kentte Mahallelere Göre Dağılımı.

(Sosyal sınıf ve tabakaların fiziksel mekana yansımaları.)

10 - Kentin Alle Yapısı.

(Geleneksel, çekirdek...)

11 - Gecekonduklar

(Zamanla gelişen bölgeler)

12 - Sosyal Problemler.

(Suçluluk oranları ve cinsleri)

- Adam öldürme
- Hırsızlık
- Gasp
- Irza geçme
- Kız kaçırma, v.b...

13 - Kullanılan Medeni Araçlar

(otomobil, T.V., radyo, teyp, çamaşır makinası, buzdolabı, kurutma makinası, bulaşık makinası, v.b....)

C) SOSYD-EKONOMİK YAPI (İşgücünün faaliyetlere dağılımı)

1 - İşgücünün sektörlerle göre dağılımı

- Tarım
- Ticaret
- Sanayi
- Hizmetler, v.s...

2 - Her sektörün kendi alt dallarına göre dağılımı.

Ömek:

Tarım: Meyvacılık, sebzeçilik, hububat, seracılık, v.s...

Ticaret: Manifaturacılar, bakkalar, matbaacılar, kabzımallar, celepler, toptan ve perakende satıcılar, v.s...

Sanayi: Tekstil, imalat, demur döküm, v.s...

Hizmetler: Turizm, v.s....

3 - Her sektörün kalitatif ve kantitatif çalışan işgücüne göre dağılımı

4 - Her sektörün gelir seviyesine göre dağılımı.

5 - İşsizlik ve yeni iş sahaları spekülasyonları.

6 - Bankalar

● Sayısal dağılımları.

● Mevduat durumları ve mudi sayıları

7 - Ticaret ve sanayi odaları, borsalar, esnaf kefalet kooperatifleri, v.s....

● Üye sayıları, iş kollarına göre dağılımları.

D) KENT SOSYAL DONATIMI

1 - Eğitim Tesisleri

a) Kreş ve anaokulları

b) İlkokullar

c) Ortaokullar

d) Liseler

e) Meslek sanat okulları (Kız, Erkek)

f) İmam Hatip Liseleri

g) Yetiştirme yurtları

ı) Kuran kursları

i) Yüksek okullar, v.s....

2 - Kütüphaneler

3 - Sinema ve tiyatrolar

4 - Aktif dinsel kurumlar

Cami. Kilise. Sinagog,...

5 - Sağlık tesisleri

Hastahaneler, dispanserler, ana-çocuk sağlık merkezleri.

6 - Ekonomik Örgütler

a) Ticaret odası

b) Zanaat odası

c) Borsalar

d) Esnaf ve kefalet kooperatifler...

e) Çiftçi birlikler

f) Mesleki dernek ve kooperatifler...

7 - Spor tesisler

8 - Lokal ve kahvehaneler

9 - Siyasi partiler

10- Dernek ve kulüpler

11 - Gazino ve lokantalar

12 - Turistik tesisler

Otel, motel, tatil köyü, pansiyon, mo-kamp, sahil tesisleri (Plaj), doğal zenginlik

Turizm faaliyetleri sosyal yapı içerisinde tüm sosyal hayat alanında yayılmaktadır. Çok basit olarak ifade ettiğimiz takdirde turizmin sosyal, kültürel, siyasi, ferdî ve zümrevî, çevresel yönleri de vardır. Turizm toplumu ve sosyal yapıyı etkileyen bir harekettir.

ve piknik alanları (Regreasyon alanları, v.s...)

Niteliksel ve niceliksel incelemesi.

13 - Adli kurumlar

Mahkemeler, cezaevleri...

14 - İdari kuruluşlar

(Hükümet Organları)

15 - Belediye

(Yerel İdari Kuruluşlar)

E) SİYASAL YAPI ANALİZİ

1 - Siyasal partiler

2 - Siyasal parti teşkilatları

3 - Son iki seçimde siyasi partilerin (genel ve mahalli) almış oldukları oy oranları

4 - Son iki seçimde çıkan milletvekili, belediye reisi, belediye meclis üyesi, encümen üyesi, muhtar.

5 - Siyasal partilerin etkili olmuş oldukları bölgeler.

6 - Siyasal partilerin etkinlikleri olan veya sampatizan bulunan dernek ve kuruluşlar.

IV. SONUÇ:

TURİZMLE İLGİLİ SOSYOLOJİK ARAŞTIRMALARA AĞIRLIK VERİLMELİDİR

Turizm özellikle ülkemizde, genellikle ekonomik yönüyle ele alınmış bir sosyal olgudur. Turizm faaliyetleri diğer gelişmiş (endüstrileşmiş) ülkelerde de önceleri ağırlıklı olarak iktisadi yönüyle ele alınırken; onbir ülkeden gelen sosyal bilimci grubun oluşturduğu Sosyal Bilim Konseyi'nin (Merkezi Viyana'da), çabasıyla (1986) giderek artan yoğunlukta sosyal boyutuyla irdelenmeye başlamıştır.

Turizm yalnızca ekonomik bir faaliyet değildir. Sosyal bir olgu olan turizm faaliyetini, sosyal yapıdaki tek bir boyuta, yani

ekonomiye indirmediğimiz takdirde, hem özelde hem genelde, hem nicelik olarak, hem nitelik olarak işin içinden çıkamayacağıımız derecedeyanlışlıklaryaparız.

Turizm faaliyetleri sosyal yapı içerisinde tüm sosyal hayat alanında yayılmaktadır. Çok basit olarak ifade ettiğimiz takdirde turizmin sosyal, kültürel, siyasi, ferdî ve zümrevî, çevresel yönleri de vardır. Turizm toplumu ve sosyal yapıyı etkileyen bir harekettir. Bu nedenle turizmin etkileri değerlendirilirken gelir etkisi ve döviz kazandırıcı özellikleri gibi, maddi ve ekonomik sonuçları değil fakat sosyal ve kültürel yansımaları gibi ekonomik olmayan ancak ekonomik faaliyete ve dolayısıyla rasyonel çıkara yüzde yüz etki eden konuların ele alınması da büyük önem arzeder.

Turizm in bireysel davranışları, aile ilişkileri, grup temasları, toplu yaşam tarzları, ahlaki tutumları, değer sistemleri, statü rol ve normlar, yaratıcı güçler, yatay ve dikey hareketlilik halleri, örf ve adetler, geleneksel ritüeller, toplum örgütlenmesindeki değişiklikler... gibi tesirleri, sosyal ve kültürel etkileri yoluyla olmaktadır.

Diğer bir deyişle bunlar doğrudan veya dolaylı temasın "misafirler" ve "evsahipleri" arasındaki her türlü beşeri ilişkilerin fonksiyonel sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu incelemek, araştırmak ve sonuçlarını ortaya koymak ise, sosyolojinin görevidir.

DİPNOTLAR

NIRUN, Nihat, **Sistemantik Sosyolojik Yönünden Sosyal Dinamik Analizi**, A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara, 1962.

NIRUN, Nihat, **Sosyoloji**, 2. Kitap, Yüksek Öğretim Kurumu Yayınları, Ankara, 1977.

TÜTENGLİ, Cavit Orhan, **Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod**, İ.Ü. İ.F. Yayını, İstanbul, 1964.